

Toespraak van George Harinck bij de aanvaarding van het rectoraat

Mijn eerste woord als rector geldt mijn voorganger, collega Kuiper. Hij heeft langer gediend dan enige andere rector van deze instelling. En, kunnen we ook vaststellen, met groot effect. Niet alleen heeft hij de Nederlands-gereformeerde theologieopleiding in de universiteit weten te integreren, hij heeft ook de verplaatsing van deze universiteit bevorderd, bewerkstelligd en begeleid, zodat we niet langer spreken van Theologische Universiteit Kampen, maar van Theologische Universiteit Kampen|Utrecht, en het afscheid van Kampen na 160 jaar aanwezigheid is ingeluid. Er zou veel meer te noemen zijn dat je bestuurlijke weg heeft gekenmerkt, maar reeds deze twee wapenfeiten zijn voldoende om je een markante plaats in de annalen te bezorgen. Als rector wil ik je namens de universiteitsgemeenschap hartelijk dankzeggen voor de energieke wijze en voor de grote persoonlijke betrokkenheid waarmee je de universiteit zeven en een half jaar hebt geleid. De collegevoorzitter en ik krijgen een instelling in handen die zelfbewust en vooruitkijkend is. Ik ken de gedrevenheid waarmee je deze functie hebt vervuld, die is breder dan deze instelling, een gedrevenheid die de presentatie en de instandhouding van een christelijke cultuur in onze samenleving beoogt, in de overtuiging daarmee Gods komende Rijk in deze wereld te dienen. Moge de

goede God je gedane werk zegenen, en nu geven dat een verdiende pauze je moge inspireren tot nieuwe plannen. Het ga je goed en ik zie je graag weer in ons midden na de komende zomer!

Geachte aanwezigen,

De academische bestudering van de religie lijdt aan ernstige versnippering en tevens aan een gebrek aan reflectie op haar rol in wetenschap en samenleving. Daarmee zeg ik niets nieuws, maar herhaal ik slechts wat reeds een kwart eeuw geleden werd geconstateerd in het rapport van de commissie Oberman.

Dit rapport uit 1989 schudde de theologie en religiestudie in Nederland stevig op nadat ruim een eeuw de Hoger Onderwijswet van 1876 met de zogenaamde duplex ordo had gevigeerd, de scheiding van kerkelijke en niet-kerkelijke vakken binnen de theologische faculteiten aan Rijksuniversiteiten. Sindsdien had dit bestel, met de aan deze faculteiten verbonden kerkelijke seminaries en de simplex ordo theologische instellingen in onder andere Amsterdam, Nijmegen, Kampen en Apeldoorn, gefunctioneerd, met alle lek en gebrek dat erbij hoorde.

Maar na 1989 verliep dit bestel. Inmiddels zijn er, om me tot de academische theologie te beperken – in het besef dat dit slechts een segment van de religiestudie in Nederland - , twee katholieke opleidingen, een opleiding in Groningen en aan de Vrije Universiteit en voorts protestantse of gereformeerde theologische

universiteiten in Amsterdam, Groningen, Kampen en Apeldoorn, plus nog een aantal seminaries die ook aan de academie functioneren. Erg overzichtelijk is het allemaal nog niet, wijlen Oberman zou er op zijn minst van zuchten. Maar wel heeft zich aan katholieke en aan protestantse zijde een ingrijpend afslankingsproces voltrokken, gestimuleerd door de commissie-Oberman, maar ook door dalende studentenaantallen.

Die afslanking ging Kampen en ook Apeldoorn lange tijd voorbij, maar ook hier veranderde veel. Op het gebied van de kwaliteitsverbetering – naast concentratie het andere speerpunt van de het rapport-Oberman – heeft Kampen vanaf 1989 een belangrijke slag gemaakt. Om het kort samen te vatten: een domineesfabriek is het hier niet meer.

Links en rechts heeft het rapport-Oberman dus invloed geoefend, maar toch bleef het veld nog versnipperd en ook academisch schortte er nog wel wat aan. In 2015 is met het rapport Klaar om te wenden van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen daarom een nieuwe analyse geboden van het in beweging gekomen veld. Het KNAW-rapport constateert dat de kerken weliswaar jaar op jaar leden verliezen, maar dat religie in de afgelopen kwart eeuw een veel groter maatschappelijk thema is geworden. De aandacht voor de samenleving naast die voor de kerk is in de confessionele theologie daarom een desideratum.

Daarnaast benoemde het KNAW-rapport in 2015 een academisch isolement van de confessionele theologie. Op dit punt lijkt verbetering te hebben ingezet, al is de relatie met de religiewetenschap nog fragiel. Deze verbetering van de confessionele positie heeft behalve met een verwetenschappelijkings-slag ook te maken met het simpele feit dat confessionele theologische opleidingen qua omvang stabiel zijn gebleven dan de academische opleiding in theologie en religiewetenschappen.

Je kunt dus zeggen dat de theologie in 1989 onderweg is gegaan en nog steeds in beweging is. Ik noem bij wijze van voorbeeld de naamsverandering aanstaande zomer van de faculteit der Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschappen in Groningen in Faculty of Religion, Culture and Society. De aanduiding Godgeleerdheid of theologie is uit de naam verwijderd, omdat, aldus de decaan, de faculteit 'geen predikanten meer opleidt, maar mensen die theologie als maatschappelijke en culturele factor bestuderen'. Ook de Protestantse Theologische Universiteit kondigde een half jaar geleden een grote verandering aan: ze hoopt per september 2024 naar een unilocatie in Utrecht verhuizen en verlaat dan de locatie aan de Vrije Universiteit en die van Groningen ook half. En, om een voor de confessionele theologie relevante gebeurtenis te noemen, ook de kerken zijn in beweging. In mei 2023 fuseren de kerken die deze opleidingen dragen tot één kerk, de Nederlandse

Gereformeerde Kerken. De Protestantse Theologische Universiteit heeft dit voorjaar aangegeven nauwer op de Protestantse Kerk gericht te willen zijn en daarnaast werken protestantse kerken van verschillende snit op verschillende terreinen steeds meer samen, zozeer dat denominationele verschillen ondergeschikt raken aan wederzijdse herkenning. Dat zal ook voor de theologie gevolgen hebben.

In het raam van deze blijvende beweging in het veld van de theologie staat ook de huidige verhuizing van deze instelling van Kampen naar Utrecht. Daarmee heeft ze zich opnieuw gepositioneerd, en een toekomstbestendiger uitgangspunt verworven in een academiestad. In het licht van het KNAW-rapport is daarmee een stap gezet, maar er wachten nieuwe uitdagingen. Het veld is immers sterk in beweging, deze universiteit te zeer in ontwikkeling, en daarvoor zijn ook de kerken in een dynamischer verband komen te staan.

Wat het veld betreft valt te noteren, dat straks drie van de vier Nederlandse Levensbeschouwelijke Universiteiten, de NLU, de wettelijke categorie waartoe we behoren, binnenkort in Utrecht zijn gevestigd. De extra overheidsfinanciering die alle vier nu krijgen, gaat gepaard met het verzoek om samenwerking, het oude thema van Oberman, aangevuld met de wens van de KNAW inzake samenwerking van religiewetenschap en theologie. Wie

anderhalve eeuw geschiedenis van theologische opleidingen in ons land overziet, zoals die zich heeft afgespeeld tussen de polen wetenschap, kerk en overheid, kan twee zaken constateren: de veranderingen in het veld hebben vooral door of op instigatie van de overheid plaatsgevonden. Het overheidsverzoek tot samenwerking is nu meer passend bij de situatie dan ooit, en ik zie uit naar het werken in Utrecht met de Protestantse Theologische Universiteit, de Universiteit voor Humanistiek en de Universiteit Utrecht. En er is reeds samenwerking met de Erasmus universiteit, de Theologische Universiteit Apeldoorn en de Vrije Universiteit. Samen moeten we theologie en religie relevant maken voor universiteit, kerk en samenleving, en omgekeerd.

Als het ten tweede om de kerken gaat, is het besef veel sterker geworden dat de kerk een onderdeel is van de samenleving, een expressie van onze cultuur. Dit betekent voor de nabije toekomst op zijn minste twee zaken. De theologische opleiding moet zich nauwer verstaan met de kerken die ze dient, ook in hun nieuwe onderlinge samenwerking. Ik bedoel daarmee ook dat onderwijs en onderzoek in samenwerking meer met de kerken moet worden afgestemd en uitgevoerd, zoals in ideeën over Community Engaged Learning wordt betracht. Andere universiteiten moeten naar gemeenschappen op zoek gaan voor dit onderwijs en onderzoek, in het geval van confessionele universiteiten als de onze, behoren ze tot ons DNA. Daarnaast moet onze universiteit

beter oog krijgen voor de maatschappelijke inbedding van kerken en voor de maatschappelijke rol van religie. Met haar kennis en kunde kan ze niet alleen de overheid dienen in religieuze vraagstukken, maar kan ook haar theologie aan relevantie winnen.

En als het, tenslotte, om onze universiteit gaat, die is ook volop in beweging. We willen de studie nauwer laten aansluiten bij het maatschappelijk veld waarin de kerk opereert, en bij de religieuze vraagstukken in de samenleving. De afgelopen jaren is de theologische studie geflankeerd door onderwijs en onderzoek van historici, pedagogen, juristen en filosofen. Deze vakwetenschappers kwamen uiteraard van buiten de instelling en hebben zich verstaan met de theologie, in de gereformeerde overtuiging zoals alhier vormgegeven door het neocalvinisme, dat de theologie een discipline is naast andere, en dat alle vakwetenschap een theologisch moment kent, en omgekeerd. Het is nu aan de theologen om zich ook meer te verstaan met die andere disciplines. De universiteit wil die wederzijdse interactie zien, omdat de theologie een beweging moet maken van binnen naar buiten, van de Bijbelse boodschap naar de samenleving. Daar heeft ook de kerk behoefte aan. Waar de theologie daarbij vroeger het vehikel van andere disciplines niet nodig had, is dat nu onontbeerlijk. De interactie zal de relevantie van de theologie actualiseren en de ingezette verbreding van de opleiding zal ook

de instroom van studenten kunnen vergroten en gevarieerder maken.

Aan deze dynamische ontwikkelingen in kerk en samenleving, en in het wetenschappelijke veld, in combinatie met de steun en aandrang van de overheid, hoopt de universiteit in de komende tijd haar steen bij te dragen, in de overtuiging dat het verstandig spreken over God, het theologisch dienen van Christus' kerk en de interactie met samenleving en overheid deze opleiding haar zin en betekenis geven op de plaats die God ons wijst.

Waar blijven we, te midden van zoveel dynamiek, kunnen we ons met Luther afvragen? Zijn laconieke antwoord was: onder de hemel. In dat vertrouwen aanvaard ik het rectoraat. Ik zie uit naar de samenwerking met ondersteunend personeel, studenten en docenten en zie ons werken en samenwerken als het wonder van het gewone. Zoals we nu, in de winter, niets zien dat wijst op een komende lente, en te midden van velen met een gesloten wereldbeeld Gods rijk een waan-idee lijkt te worden, zoek ik onze hemelse Vader niet elders, buiten de gewone dingen, maar hic et nunc, hier en nu. Ik sluit af met enkele regels uit het gedicht Winterstilte van Jacqueline van der Waals, passend bij het weer van deze dagen, maar die ook Luthers antwoord vertolken:

De grond is wit, de nevel wit,

De wolken, waar nog sneeuw in zit,

Zijn wit, dat zacht vergrijzelt.

Het fijngetakt geboomte zit

Met witten rijp beijzeld.

(...)

De grond is wit, de nevel wit,

Wat zwijgend tooverland is dit?

Wat hemel loop ik onder?

Ik vouw de handen en aanbid

Dit grootsche, stille wonder.

Ik heb gezegd.